

УДК 34:351.862.6

*К.В. Захаренко,
кандидат філософських наук,
в.о. доцента НПУ імені М.П.Драгоманова*

ПРАВОВИЙ СУПРОВІД ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ СУСПІЛЬСТВА

Проблематика інформаційного права в цілому та його безпекових аспектів, зокрема, набуває останнім часом неабиякої актуальності в контексті глобалізації та становлення інформаційного суспільства як нової ери існування людства, а також з огляду на появу нового типу відносин, що пов'язані з використанням та обігом інформації. За умов глобальної інтеграції та жорсткої міжнародної конкуренції головною ареною зіткнень і боротьби різновекторних національних інтересів стає інформаційний простір. Сучасні інформаційні технології дають можливість досягти реалізації власних інтересів без застосування воєнного інструментарію, послабити або навіть зруйнувати конкуруючу державу, не застосовуючи сили, за умови, якщо ця держава не усвідомить реальних та потенційних загроз негативних інформаційних впливів і не створить дієвої системи захисту і протидії цим загрозам. Інформаційний простір, інформаційні ресурси, інформаційна інфраструктура та інформаційні технології значною мірою визначають рівень і темпи соціально-економічного, науково-технічного і культурного розвитку держави [1, 124].

Крім того, події в Україні протягом останнього року роблять тему інформаційної політики держави, її безпеки та протидії інформаційним загрозам не лише актуальною, а й життєво-значущою. Тому не дивно, що питання інформаційного права і безпеки стає об'єктом наукових розвідок вітчизняних та західних вчених, однак ця тематика залишає ще велике поле для аналізу, зважаючи на відносну новітність у політичній та правовій науці, постійну еволюцію правової регламентації, а також шалену швидкість практичних змін у сфері інформаційних технологій.

У цій статті розглянемо правовий супровід інформаційної безпеки в контексті глобалізаційного та інформаційного сучасного суспільства.

Важливим підґрунтям для розроблення та вивчення теми дер-

жавної інформаційної політики стали роботи провідних наукових шкіл з інформаційного права, основними представниками яких є І.Арістова, О.Баранов, Л.Задорожня, Р.Калюжний, В.Ліпкан, А.Пазюк, В.Олійник, І.Сопілко, В.Цимбалюк, та М.Швець. Вивченням ролі держави у формуванні інформаційного суспільства та забезпеченні інформаційної безпеки займаються такі вчені, як Г.Почепцов, Ф.Медвідь, О.Литвиненко, Д.Лук'яненко, І.Рамоне, О.Соснін та ін.

Виокремлення правових засад інформаційної безпеки (так само, як і їх вироблення та застосування) ґрунтується на правовому та науковому визначенні самого цього поняття. Аналізуючи дефініції, що відображенні не лише у науковій, науково-методичній та енциклопедичній літературі, а й у правових документах (міжнародного та національного масштабів), ми побачимо величезну кількість визначень інформаційної безпеки, які відображають багатаспектність та складність цього поняття. Одні правничі наукові школи зосередженні на розумінні та правозастосуванні інформаційної безпеки як частини інформаційних відносин, інший підхід апелює до безпекових студій та військової науки, розглядаючи інформаційну безпеку як частину загальної безпеки держави.

Представляючи перший підхід, В.Цимбалюк характеризує інформаційну безпеку як стан інформації, в якому забезпечується збереження визначених політикою безпеки властивостей інформації [2, 204], а Р.Калюжний вважає, що інформаційна безпека – це різновид суспільних інформаційних правовідносин щодо створення, підтримки, охорони та захисту бажаних для людини, суспільства і держави безпечних умов життєдіяльності [3, 234–244]. Дослідники Л.Задорожня, М.Коваль, В.Брижко, наголошуючи на актуальності проблеми законодавчого врегулювання питань інформаційної безпеки, визначають: «Інформаційну безпеку можна розуміти, з одного боку, як безпосередньо захист інформації, і особливо – захист таємниці, комерційної інформації, інформації з обмеженим доступом, персональних даних тощо, з іншого – як захист інформаційних систем, які фактично є засобом передачі інформації» [4, 27].

На противагу їм Л.Харченко, В.Ліпкан, О.Логінов визначають, що інформаційна безпека – це «складова національної безпеки, процес управління загрозами та небезпеками державними і недержавними інституціями, окремими громадянами, за якого забезпечується

інформаційний суверенітет України» [5, 65]. Інформаційна безпека України, згідно з тотожною позицією І.Громико та Т.Саханчук, також виступає як захищеність державних інтересів, за якої забезпечується запобігання, виявлення і нейтралізація внутрішніх та зовнішніх інформаційних загроз, збереження інформаційного суверенітету держави і безпечний розвиток міжнародного інформаційного співробітництва [6, 130–134].

Прибічники широкого розуміння проблем інформаційної безпеки розглядають цю сферу діяльності крізь призму не лише інформаційних відносин, а і системи державно-управлінської діяльності. Так, В.Ліпкан, аналізуючи систему забезпечення інформаційної безпеки, наголошує: «Основу даної системи складають органи, сили та засоби забезпечення інформаційної безпеки, які використовують систему адміністративно-правових, інформаційно-аналітичних, організаційно-управлінських та інших заходів, спрямованих на забезпечення стійкого функціонування системи державного управління» [7, 219–220]. А.Нашинець-Наумова також зауважує, що «інформаційна безпека українського суспільства як важлива складова національної безпеки передбачає системну превентивну діяльність органів державної влади по наданню гарантій інформаційної безпеки особі, соціальним групам і суспільству в цілому і спрямована на досягнення достатнього для розвитку державності та соціального прогресу рівня духовного та інтелектуального потенціалу країни» [1, 125]. М.Дмитренко, як і чимало інших дослідників сучасної держави, звертає увагу на те, що нині жодна сфера життя не лише окремих суспільств і держав, а й усього світового співтовариства не може функціонувати без розвинутої інформаційної структури, що в процесі формування інформаційного суспільства, яке є не тільки основою процвітання, а також, що саме через інформаційне середовище здійснюються загрози національній безпеці в різних сферах діяльності держави. Зазначається, що ефективно протистояти інформаційним загрозам у сучасних умовах може лише добре організована державна система забезпечення інформаційної безпеки, що повинна здійснюватися при повній взаємодії всіх державних органів, недержавних структур і громадян [8, 391].

Науково-правові дослідження не виробили загальноприйнятого механізму визначення та структуризації забезпечення інформаційної

безпеки. Для виокремлення складових її загальної структури найчастіше використовуються такі конструкції, як «напрями», «механізми» та «шляхи» забезпечення. Однак, на думку О.Тихомирова, саме розуміння забезпечення інформаційної безпеки як комплексного виду діяльності дає можливість гармонізувати термінологію і здійснювати не лише структурний, а й глибокий змістовний аналіз, повною мірою застосовуючи потенціал діяльнісного підходу [9, 165].

Юридична енциклопедія за редакцією Ю.Шемшученка представляє подібний агрегований синтетичний підхід до інформаційної безпеки, визначаючи її «як один із видів національної безпеки, важлива функція держави, яка означає: законодавче формування державної інформаційної політики; створення відповідно до законів України можливостей досягнення інформаційної достатності для ухвалення рішень органами державної влади, громадянами та об'єднаннями громадян, іншими суб'єктами права в Україні; гарантування свободи інформаційної діяльності та права доступу до інформації у національному інформаційному просторі України; всебічний розвиток інформаційної структури; підтримку розвитку національних інформаційних ресурсів України з урахуванням досягнень науки і техніки та особливостей духовно-культурного життя народу України; створення і впровадження безпечних інформаційних технологій; захист права власності всіх учасників інформаційної діяльності в національному просторі України; збереження права власності держави на стратегічні об'єкти інформаційної інфраструктури України; охорону державної таємниці, а також інформації з обмеженим доступом; створення загальної системи охорони інформації, зокрема охорони державної таємниці, а також іншої інформації з обмеженим доступом; захист національного інформаційного простору України від розповсюдження спотвореної або забороненої для поширення законодавством України інформаційної продукції; встановлення законодавством режиму доступу іноземних держав або їх представників до національних інформаційних ресурсів України та порядок використання цих ресурсів на основі договорів з іноземними державами; законодавче визначення порядку поширення інформаційної продукції зарубіжного виробництва на території України» [10, 714–715].

Отже, інформаційна безпека є феноменом, що одночасно

належить до сфери правової регламентації державної інформаційної політики (ДІП) та сфери нормативного регулювання політики в галузі безпеки держави. Із правової точки зору державна інформаційна політика України ґрунтується на засадах правової демократичної держави і впроваджується шляхом розробки та реалізації відповідних національних доктрин, стратегій, концепцій та програм згідно із чинним законодавством [11].

Тому інформаційна безпека як об'єкт правового регулювання та охорони конституційних прав і законних інтересів зазначених суб'єктів спрямована на одночасне забезпечення: конституційних прав і свобод людини, громадянина, єдності їх прав і обов'язків; і на захист духовних, морально-етичних, культурних, історичних, інтелектуальних та матеріальних цінностей суспільства, його інформаційного і природного середовища; конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності держави; політичної, економічної, соціокультурної, науково-технологічної, оборонної і державної безпеки, екологічної, власне інформаційної сфер тощо складових національної безпеки [12, 65].

Необхідність забезпечення інформаційної безпеки зумовлюється, по-перше, потребою забезпечення національної безпеки України в цілому, по-друге, існуванням таких загроз інформаційній сфері країни, які можуть завдавати значної шкоди загальним національним інтересам, по-третє, врахуванням того, що за допомогою інформації можна впливати на зміну свідомості і поведінку людей. Завдання інформаційної безпеки – це створення системи протидії інформаційним загрозам та захист власного інформаційного простору, інформаційної інфраструктури, інформаційних ресурсів держави [11].

Забезпечення інформаційної безпеки визначене нормами ч. 1 ст. 17 Конституції України як «найважливіша функція держави» і саме остання виступає головним суб'єктом політики інформаційної безпеки. Згідно зі ст. 2 Закону України «Про основи національної безпеки України» [13], правову основу в сфері національної безпеки в цілому України становлять Конституція України, Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», Закон України «Про основи національної безпеки України», міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (наприклад,

ратифіковані або парафоровані Україною Договір про безпеку і співробітництво в Європі, Договір «Відкрите небо», Угода про партнерство та співробітництво між Європейським співтовариством і Україною, Додатковий протокол до Європейської конвенції про інформацію щодо іноземного законодавства), які зобов'язують країни-учасниці здійснювати багатосторонній обмін інформацією, потребують створення загальнодержавних механізмів зберігання та споживання отриманої інформації в національних інтересах.

Основні правила *щодо здійснення діяльності в інформаційній сфері*, тобто створення, отримання, використання, поширення та зберігання інформації і захисту прав суб'єктів інформаційних відносин містяться у 32 і 34, а також низці інших (10, 15, 17, 23, 28, 29, 31, 32, 40, 50, 53, 54, 55, 57) статей Конституції України. Крім того, основу галузевого законодавства складають більш ніж п'ятнадцять базових законів і значний корпус пов'язаних нормативних актів. За підрахунками фахівців, кількість тільки Законів України, яких регулюються суспільні інформаційні відносини, досягла більш ніж 300. Серед найважливіших з них: «Про інформацію» [14], «Про доступ до публічної інформації» [16], «Про захист персональних даних» [16], «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» [17], «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» [18], «Про телебачення і радіомовлення» [19], «Про звернення громадян» [20], «Про державну таємницю» [21], «Про засади запобігання і протидії корупції» [22], «Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність» [23] та деякі інші. Крім того, ціла низка нормативних актів у тій чи іншій частині розглядають питання конкретних дій при інформаційній діяльності в зазначеній сфері, наприклад, Податковий та Митний кодекси України розглядають питання створення, збору, використання специфічної податкової, митної інформації, процеси, окремі нюанси розповсюдження інформації та забезпечення безпеки регулюють адміністративне, карне та цивільне кодифіковане законодавство тощо. Щодо Доктрини інформаційної безпеки, то І.Сопілко зазначає, що в ній мають бути викладені концептуальні підходи реалізації державної інформаційної політики через ефективну реалізацію політики національної безпеки в інформаційній сфері, або ж державної політики інформаційної безпеки. Доктрина інформаційної безпеки має виражати

систему офіційних позицій на мету, завдання, функції, принципи та методи, основні напрями державної політики, заходи контролю у сфері реалізації державної політики інформаційної безпеки. Ще одним моментом, на який звертає увагу І.Сопілко, аналізуючи досвід та перспективи прийняття Доктрини інформаційної безпеки, є той, що категорійно-понятійний апарат має бути визначений у відповідних законах, так само як і безпосередня компетенція конкретних суб'єктів реалізації державної політики інформаційної безпеки. У розвиток Доктрини мають розроблятися документи наступного рівня: закони, програми за певними напрямками, які мають загалом скласти систему правового регулювання у сфері [24, 37].

Отже, важливим правовим підґрунтям інформаційної безпеки є концептуальні державні документи: Концепції, Стратегії, Доктрини. Зокрема, була розроблена Стратегія національної безпеки України, Доктрина інформаційної безпеки, Концепція розвитку інформаційного суспільства в Україні. У таких актах зазначаються базові пріоритети розвитку певної сфери, вони є підґрунтям для прийняття нових норм та усунення колізій в існуючих.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Нашинець-Наумова А.Ю.* Теоретико-правові основи забезпечення інформаційної безпеки українського суспільства // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право. – 2013. – № 4. – С. 124–127. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/VKPI_soc_2013_4_21.pdf
2. *Цимбалюк В.С.* Інформаційне право (основи теорії і практики); [монограф.]. – К. : Освіта України, 2010. – 388 с.
3. *Калюжний Р.А.* Інформаційне право України: концептуальні основи формування // Науковий вісник Дніпропетровського юридичного інституту МВС України. – № 3(6). – 2001. – С. 234–244.
4. *Задорожня Л.М.* Питання вдосконалення законодавства України у сфері інформації та інформатизації // Додаток до наук. журналу «Правова інформатика» – К. : Академія правових наук, 2005. – 31 с.
5. *Харченко Л.С.* Інформаційна безпека України: Глосарій. – К. : Текст, 2004. – 136 с.

6. Громико І. Державна домінантність визначення інформаційної безпеки України в умовах протидії загрозам // Право України. – 2008. – № 8. – С. 130–134.
7. Ліпкан В.А. Національна безпека України; [навч.посібн.]. – К. : КНТ, 2009. – 576 с.
8. Дмитренко М.А. Політична система України: розвиток в умовах глобалізації та інформаційної революції: [монограф.]. – К. : Університет «Україна», 2011. – 820 с.
9. Тихомиров О.О. Класифікації забезпечення інформаційної безпеки // Вісник Запорізького національного університету. Сер. : Юридичні науки. – 2011. – № 1. – С. 164–168.
10. Кравець Є.Я. Інформаційна безпека держави // Юридична енциклопедія: У 6 т. – К.: Укр. Енцикл., 1998. – 1999. – Т. 2. – С. 714–715.
11. Наливайко Л.Р. Інформаційна безпека та інформаційна політика в Україні: конституційно правовий аспект. [Електронний ресурс] // Вісник Запорізького державного університету. Сер. : Юридичні науки. – 2003. – № 1. – Режим доступу: <http://web.znu.edu.ua/herald/issues/archive/articles/2756.pdf>
12. Олійник О.В. Адміністративно-правові засади інформаційної безпеки // Європейські перспективи – 2012. – № 4. – Ч. 1. – С. 64–68.
13. Закон України «Про основи національної безпеки» від 19.06.2003 (у ред. 01.01.2015) // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 39, ст. 351 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/964-15>
14. Закон України «Про інформацію» від 2 жовт. 1992 р. № 2657–ХІІ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2657-12>.
15. Закон України «Про доступ до публічної інформації» від 13 січ. 2011 р. № 2939. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2939-17>
16. Закон України «Про захист персональних даних» від 1 черв. 2010 р. № 2297 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2297-17>.
17. Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» від 9 січ. 2007 р. № 537-V / [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 12. – Ст. 102. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/537-16>
18. Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» від 16 листоп. 1992 р. № 2782 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2782-12
19. Закон України «Про телебачення і радіомовлення» від 21 груд. 1993 р.

- № 3759 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3759-12>
20. Закон України «Про звернення громадян» від 2 жовт. 1996 р. № 393/96 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=393 %2F96](http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=393%2F96)
21. Закон України «Про державну таємницю» від 21 січ. 1994 р. № 3855 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3855-12>
22. Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 7 квіт. 2011 р. № 3206 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3206-17>
23. Конвенція про Ради Європи кіберзлочинність від 23 листоп. 2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_575
24. *Сонілко І.М.* Роль доктрини інформаційної безпеки України в реалізації державної інформаційної політики України // Журнал східноєвропейського права. – 2014. – № 2. – С. 36–42.

Захаренко К.В. Правовий супровід інформаційної безпеки суспільства.

Інформаційна безпека сучасного суспільства є певним феноменом та ґрунтується на державній інформаційній політиці та законах, які врегульовують наявні суперечності, гарантують інформаційну свободу громадян та їх доступ до інформації в національному інформаційному просторі. Проте чимало питань, що виникають у галузі правничих наук у контексті правового супроводу інформаційної безпеки сучасного суспільства, ще не отримали належного розгляду. Зокрема, мають бути більш чітко визначені правові засади інформаційної безпеки, її структури та механізмів дії. А правові проблеми інформаційної безпеки повинні розглядатися не лише крізь призму інформаційних відносин, а й з огляду на систему державно-управлінської діяльності. Автор розглядає науково-правові дослідження, які не виробили загальноприйнятого механізму визначення та структуризації забезпечення інформаційної безпеки, але для виокремлення складових її загальної структури найчастіше використовуються такі конструкції, як «напрями», «механізми» та «шляхи» забезпечення. Низка нормативних актів у тій чи іншій частині розглядають питання конкретних дій при інформаційній діяльності у зазначеній сфері, питання створення, збору, використання специфічної податкової, митної інформації, процеси, окремі нюанси розповсюдження інформації та забезпечення безпеки регулюють адмініс-

тративне, карне та цивільне кодифіковане законодавство тощо. Одночасно у відповідних законах має бути визначений категорійно-понятійний апарат правового супроводу інформаційної безпеки, так само як і безпосередня компетенція конкретних суб'єктів реалізації державної політики у цій сфері.

Ключові слова: інформаційний простір, інформаційна свобода, інформаційна безпека, інформаційне право.

Zakharenko K. Legal support of information security of the society.

The information security of the society is a certain phenomenon and is based on the state information policy and laws which regulate the existing contradictions, guarantee the information freedom of citizens and their access to information in the national information space. However, a number of issues that arise in the field of law sciences in the context of legal support to the information security of society have not yet received due consideration. In particular, the legal problems for information security, its structure and mechanisms of action should be more clearly defined. And the legal problems of information security should be considered not only through the prism of information relations, but also in view of the system of public-management activities. The author investigate scientific research that has not developed a common mechanism for identifying and structuring the provision of information security, but for designating the components of its overall structure, the following designs are most often used: «directions», «mechanisms» and «ways» of provision. A number of normative acts in one part or another consider the issues of specific actions for the creation, collection, use of specific tax, customs information, processes, certain nuances of information dissemination and security regulate administrative, criminal and civil codified legislation, etc. Simultaneously, in the relevant laws, the categorical and conceptual framework of legal support of information security should be defined, as well as the direct competence of the specific subjects of the implementation of state policy in this area.

Key words: information space, information freedom, information security, information.